

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

SANOAT KORXONALARIDAN CHIQUADIGAN GAZLARNING INSON SALOMATLIGIGA TA`SIRI.

Abdujalilova Moxinur Valijon qizi
Toshkent davlat transport universiteti
ATM fakulteti 2-bosqich talabasi
abdujalilovamohinur03@gmail.com

+998 90 907 38 49

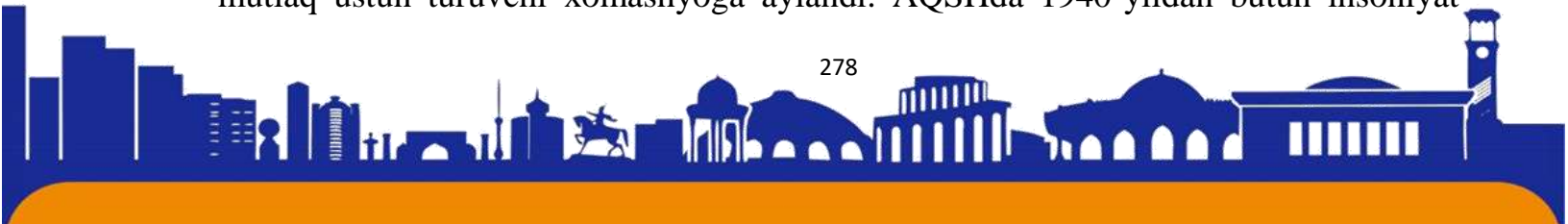
Farmonova Fotima Faxriddinovna,
Buxoro davlat unversiteti 2-1 eko-20 guruh talabasi,
ffarmonova1@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada bugungi kunning global muammolaridan biri sanoat korxonalaridan chiqadigan gazlarning inson salomatligiga va atrof-muhitga ko'rsatadigan ta'siri haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: absorbsiya, adsorbsiya, rekuperatsiya, antropogen o'zgarishlar, flora, fauna, redutsent.

1. KIRISH

Hozirgi taraqqiyotning asosini ilim fanning rivojlanishi va shu asosida tabiiy resurslardan foydalanish ko'lamining ortishi bilan izohlanadi. Inson ehtiyojlarining ortishi, resursga bo'lgan talab va ularni sanoat miqiyosida qayta ishlash va ishlab chiqarish salmog'ini oshirishni talab qilmoqda. Buning natijasida sanoat korxonalari, zavod, fabrikalardan chiqadigan zaharli gazlar miqdor va sifat jihatdan oshib bormoqda. Qadimgi odamga o'zining barcha hayotiy ehtiyojlarini qondirish uchun 18 ta, XVIII asrda — 28 ta, XIX asrda — 47 ta, XX asming boshida - 59 ta kimyoviy elementlar va ularning birikmalari zarur edi. Hozirda esa 100 ga yaqin element va ularning birikmalaridan foydalanilmoqda. XX asr davomida har yili yer ostidan hozirgi zamon ishlab chiqarish darajasida 100 mlrd. tonna turli-tuman tog' jinslari qazib chiqarilar edi. XX asming oxiriga borib bu miqdor 600 mlrd. tonnagacha ko'paydi. Ayniqsa, mineral xomashyodan foydalanish tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Agar sobiq Ittifoqda 1960-yilda mineral xomashyo hissasiga iste'mol qilinuvchi dastlabki material va mahsulotlarning 50% i to'g'ri kelgan bo'lsa, hozirda esa ushbu xomashyo mutlaq ustun turuvchi xomashyoga aylandi. AQSHda 1940-yildan butun insoniyat

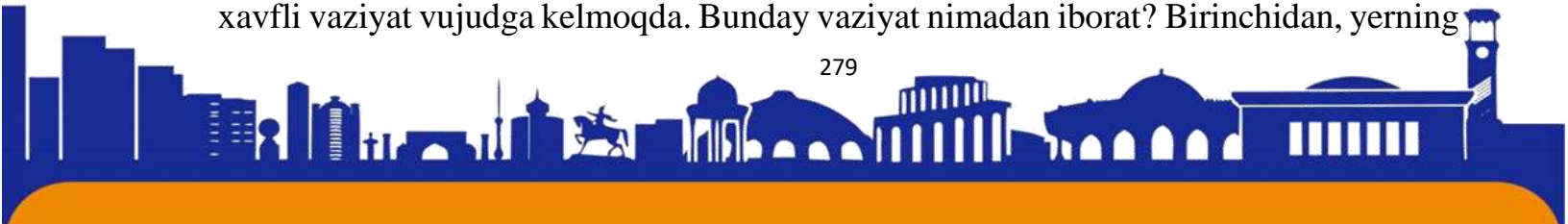
tomonidan hozirgacha ishlatilib kelinganidan ham ko'p mineral xomashyo ishlab chiqarishga jalb qilingan. [1] Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rish mumkinki yildan-yilga ishlab chiqarish jarayonining jadallashuvi oqibatida zavod va korxonalar uchun ishlatiladigan mahsulotning ortishini ko'rish mumkin.

2. ASOSIY QISM

Atrof-muhitning ifloslanishi, ayniqsa sanoat chiqindi gazlari emissiyasi inson immunitet tizimining buzilishiga olib keladi va shuning uchun sog'liq uchun xavf tug'diradi, ayniqsa gipertoniya, yurak kasalliklari, surunkali o'pka kasalliklari va diabet kabi surunkali kasalliklarning yuqori ko'rinishini keltirib chiqaradi. Ma'lumki, tabiatning holati birdaniga va darhol yomonlashib qolmaydi. Bu jarayon uzoq vaqt davom etadi. Boshqacha aytganda, ekologik vaziyat asta-sekin yomonlasha boradi. Ekologiya hozirgi zamonning keng miqyosdagi keskin ijtimoiy muammolaridan biridir. Uni hal etish barcha xalqlarning manfaatlariga mos bo'lib, sivilizatsiyaning hozirgi kuni va kelajagi ko'p jihatdan ana shu muammoning hal qilinishiga bogliqdir. Taraqqiyotning hozirgi bosqichida inson bilan tabiatning o'zaro ta'siriga oid bir qator muammolarni hal etish faqat bir mamlakat doirasida cheklanib qola olmaydi. Ulami butun sayyoramiz ko'lamida hal qilish zarur. Ekologiya muammosi Yer yuzining hamma burchaklarida ham dolzarb. Faqat uning dolzarblik darajasi dunyoning turli mamlakatlarida va mintaqalarida turlichadir.[3]

Markaziy Osiyo mintaqasida ekologik falokatning g'oyat xavfli zonalaridan biri vujudga kelganligini alam bilan ochiq aytish mumkin. Vaziyatning murakkabligi shundaki, u bir necha o'n yillarlar mobaynida ushbu muammoni inkor etish natijasidagina emas, balki mintaqada inson hayot faoliyatining deyarli barcha sohalari ekologik xatar ostida qolganligi natijasida kelib chiqqandir. Tabiatga qo'pol va takaburlarcha muomalada bo'lishga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Biz bu borada achchiq tajribaga egamiz. Bunday munosabatni tabiat kechirmaydi.

«Inson tabiatning xo'jayini», degan soxta mafkuraviy da'vo, ayniqsa, Markaziy Osiyo mintaqasida ko'plab odamlar, bir qancha xalqlar va millatlarning hayoti uchun fojiga aylandi. Afsuski, bu jarayonlar O'zbekistonni ham chetlab o'tmadi. Bu yerda, mutaxassislarning baholashicha, juda murakkab, aytish mumkinki, xavfli vaziyat vujudga kelmoqda. Bunday vaziyat nimadan iborat? Birinchidan, yerning

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

cheklanganligi va uning sifat tarkibi pastligi bilan bog‘liq xavf ortib bormoqda. Markaziy Osiyo sharoitida yer Olooh Taoloning bebaho in‘omidir. U tom ma‘noda odamlarni boqadi, kiyintiradi. Bevosita dehqonchilik bilan bog‘langan oilalargina emas, balki ma‘lum bir tarzda qishloq xo‘jaligi bilan bog‘liq barcha tarmoqlar va uning ne‘matlaridan bahramand bo‘layotgan respublikaning barcha aholisi farovon turmush kechirishi uchun moddiy negiz yaratadi. Ayni vaqtda yer ulkan boylik bo‘libgina qolmay, mamlakatning kelajagini belgilab beradigan omil hamdir. Bu hoi O‘zbekistonda ayniqsa, namoyon bo‘lmoqda, chunki yerning iqtisodiy va demografik vazifasi yildan yilga kuchayib bormoqda.

3. MATERIAL VA METODIKA

Ekologiya juda o‘ziga xos fan bo‘lib, u ayrim tur vakillarinigina emas, balki tur vakillari guruhini, ularning populyatsiyasi, turlari, ular hosil qiladigan turli senozlar. biotsenozlar, ekosistemalarning o‘shish, rivojlanish, tarqalish yo‘llari, ular ichidagi munosabatlarni, doimiy harakatlari, moddalar almashinuvi va energiya oqimi kabi qonunlarni o‘rganadi. Ekologiya o‘rganadigan muammolarning har xilligi turli uslublarni qo‘llashni talab qiladi. Ekologiyada quyidagi, ya‘ni: dala, laboratoriya, eksperi- mental va matematik model uslublari qo‘llaniladi.[1]

4. OLIB BORILGAN TADQIQOT NATIJALARI

Har yili atmosfera havosiga tarkibida oltingugurt IV oksidi, uglerod II, IV oksidlari bor bo‘lgan 2.5 mlrd. tonna gaz chiqindilari turli korxonalaridan tashlanadi. [1] Masalan, yiliga 150 mln. t. gacha S O₂; 70 mln.tonna chang qurilish korxonalari, qora va rangli metallurgiya va boshqa korxonalar tomonidan tashlanadi.[2] Atmosfera havosi eng ko‘p ifloslanishiga, shuningdek, avtotransport vositalaridan tashlanadigan gazlar sabab bolmoqda. Ushbu ichki yonuv dvigatellarida yoqilg‘ining to‘liq yonmasligi tufayli hosil bo‘layotgan gaz 200 turli o‘ta zaharli gazlar aralashmasidan iborat bo‘lib, ularga CO,CO₂, parafin va olefin qatori uglevodlari, aromatik birikmalar, aldegidlar, azot oksidlari, qalay birikmalari kiradi. Bu gazlar ichida kanserogenlik xususiyatiga ega bo‘lgan zaharli modda 3,4-benzopiren 30% ni tashkil qiladi. Ushbu gazlar ko‘p hollarda tirik organizmlarga zararli bo‘lgan hodisa quyqum(smog)ning hosil bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Atmosfera havosiga chang chiqindilari ko‘plab tushishi havo tiniqligini yomonlashtirish bilan birga quyosh radiatsiyasi tezligi va spektri

o'zgarishiga olib keladi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda havo ifloslanishi sanoat faoliyati natijasida paydo bo'ldi, shuningdek, nomaqbul transport vositalari kabi emissiya manbalari miqdorini ko'paytirdi.[11,12,13] Taxminan 4,3 million kishi maishiy havoning ifloslanishidan va 3,7 million kishi atrof-muhit havosining ifloslanishidan vafot etadi. , ularning aksariyati (mos ravishda 3,3 va 2,6 million) Osiyoda yashaydi.[14] Rivojlanayotgan mamlakat sifatida Eronda 1970-yillarda sanoatlashtirish boshlanganidan beri havoni ifloslantiruvchi moddalar darajasi asta-sekin o'sib bordi, ammo Tehron, Mashhad, Tabriz, Isfahon, Ahvaz, Arak, va boshqalar kabi ba'zi megapolislarda juda zararli darajaga yetdi. va Karaj so'nggi yigirma yil ichida. Eron dunyodagi uchinchi asosiy ifloslangan davlat bo'lib, bu yiliga 16 milliard dollar zarar keltiradi.[15] Darhaqiqat, havosi ifloslangan o'nta shaharning to'rttasi Eronda joylashgan. Ahvoz qo'shni mamlakatlardan kirib kelayotgan mikrochanglar va zarrachalar miqdori Pekindan uch barobar, Londonnikidan qariyb 13 barobar ko'p bo'lgan dunyoning havosi eng ifloslangan shahardir[16]. Havoning ifloslanishi 2013 yilda faqat Tehronda deyarli 4460 kishining o'limiga sabab bo'ldi, ammo haqiqat yanada yuqori bo'lib tuyuldi va yildan-yilga yomonlashmoqda.[17] Shuning uchun muammoni, xususan, uning inson salomatligiga toksik ta'sirini tasvirlash va Eronda havo ifloslanishi sohasidagi ekologik ko'rsatmalar va standart protokollar uchun asos sifatida tavsiyalar berish katta ahamiyatga ega.

Ushbu maqola tizimli ko'rib chiqish ham, tavsiflovchi, ta'limiy tadqiqot ham emas. Bu muammoga asoslangan tavsiflovchi sharh bo'lib, unda O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda asosiy sog'liq va ekologik muammo bo'lgan muammoni tushuntirishga harakat qilishadi. Ushbu sharhda biz havoni ifloslantiruvchi moddalar va ular bilan bog'liq kasalliklarning toksikologiyasini mumkin bo'lgan ta'sir mexanizmi va bemorlarni to'g'ri boshqarish bilan umumlashtirishga harakat qildik. Shuning uchun u atrof-muhit va sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari, xususan siyosatchilar, shoshilinch shifokorlar va havo ifloslanishi va shunga o'xshash kasalliklarga aloqador bo'lishi mumkin bo'lgan boshqa klinisyenlar uchun foydali bo'ladi. Ushbu maqolada biz havo ifloslanishi manbalarini ham muhokama qilamiz va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha qonun chiqaruvchilar va qaror qabul qiluvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan ba'zi mumkin bo'lgan echimlarni taklif qilamiz.

5. XULOSA

Atmosferaning ifloslanishi so'nggi o'n yilliklarning asosiy muammosi bo'lib, u inson salomatligi va atrof-muhitga jiddiy toksikologik ta'sir ko'rsatadi. Ifloslanish manbalari kichik birligi sigaretaning va vulqon faoliyati kabi tabiiy manbalardan tortib avtomobil motorlari va sanoat faoliyatidan chiqadigan katta hajmdagi emissiyagacha turlicha hajmda ta'sir ko'rsatadi. Atmosfera ifloslanishining kasalliklarning boshlanishiga uzoq muddatli ta'siri. nafas olish yo'llari infeksiyalari va yallig'lanishlari, yurak-qon tomir disfunktsiyalari va saraton keng tarqalgan; shuning uchun havo ifloslanishi har yili dunyo bo'ylab millionlab o'lim bilan bog'liq. Yaqinda o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki erkaklarning bepushtligi va havo ifloslanishi o'rtasidagi bog'liqlik mavjud bo'lib organizmni ish faolyatini izdan chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. S.M.Turobjonov, M.M.Niyazova, T.T.Tursunov, X.L.Pulatov. Sanoat chiqindilarini rekuperatsiya qilish texnologiyasi. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyatinashriyoti Toshkent – 2011
2. Pranav Kumar , Usha Mina. Fundamentals of Ecology and Environment. Pathfinder Publication New Delhi, India-2018
3. A.Ergashev, T.Ergashev. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. Toshkent <Yangi asr avlodi>-2005y.
4. Yu.Shodimetov. Ijtimoiy ekologiyaga kirish. Toshkent <O'qtuvchi>-1994y
5. Atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanishga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami: — T.: Adolat. 2008.
6. Национальный доклад о состоянии природной среды Узбекистана. — Т: 2005, 2008.
7. Беспаметнов Г.П., Кротов Ю.А. Предельно допустимые концентрации химических веществ в окружающей среде. Справочник. — Л.: Химия, 1985.
8. Rromidas. Practical Problem Solving in HPLC. NEW YORK, 2000.
9. Определение химических веществ в воздухе. Сборник методических указаний. МУК 4.1. 1044-1053.01. Вип.2—4. 1.2. М: Минздрав России. 2002.
10. Шеховцов А.А., Звонов В.И., Чижов С.Г. Влияние отраслей

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023

- народного хозяйства на состояние окружающей среды. — М.: 1995.
11. П. Эльтермон В.М Охрана воздушной среды на химических и нефтехимических предприятиях. — М., 1985.
 12. Родионов А.И., Клушин В.Н., Систер В.Г. Технологические процессы экологической безопасности. — К.: 2000.
 13. Цыганков А.П., Сенин В.Н. Циклические процессы в химической технологии. Основы безотходных производств. -М.:1984.
 14. Наркевич И.П, Печковский В.В. Утилизация и ликвидация отходов в технологии неорганический веществ. — М.: 1984.
 15. Пальгунов П.П., Сумарков М.В. Утилизация промышленных отходов. — М.: 1990. 178
 16. Быстров Г.А., Гальперин В.М., Титов Б.П. Вторичное использование полимерных материалов. — М.: 1985.
 17. Зайнутдинова Д.О. Системы управления ТБО и возможных путях ее совершенствования//Экологическая и гражданская безопасность. 2006. №8. С. 4—9.

